

Salat Levente

Az RMDSZ 25 éve – a célok tükrében

Az RMDSZ politikai teljesítményét elemző, eddig megjelent írások sorából messze kiemelkedik Kiss Tamás, Barna Gergő és Székely István Gergő 2013-ban, a *Magyar Kisebbség* című folyóiratban megjelent tanulmánya,¹ amely az erdélyi magyar kisebbség érdekeinek politikai képviselőjét ellátó legfontosabb szervezet, az RMDSZ bő húszéves történetének értelmezéséhez, megértéséhez kínál fontos támpontokat. A tanulmánynak legalább három fontos érdeme van. Egyrészt empirikus alapokról kiindulva az 1992–2012 közötti választási eredményeket tükröző makroadatokat és a 2007–2012 között végzett közvélemény-kutatások eredményeinek alapján korszakolja az RMDSZ politikai teljesítmény-történetét, egy körültekintően megrajzolt társadalom- és politikatörténeti kontextusba ágyazottan jelölve ki a lényegesebb fordulópontokat. Fontos érdeme továbbá a tanulmánynak, hogy az empirikus adatok értelmezéséhez a szerzők a nemzetközi szakirodalom legkorszerűbb fogalomrendszerét hasznosítják, és ezáltal az erdélyi magyar kisebbségpolitikát beemelik egy olyan értelmezési keretbe, amelynek a konzekvenciáitól az erdélyi magyar érdekvédelmi törekvések szereplői mindenesetre távol tartották magukat. Végül az elemzés fontosabb következtetései különös jelentőséget kölcsönöz az a körülmény, hogy a tanulmány az RMDSZ politikai teljesítményét nem önmagára leszűkítve vizsgálja, és nem tekinti azt kizárólag belülről vezérelt eseményeknek, hanem kidomborítja a történetek kényszerpályás jellegét, fontos támpontokat kínálva annak megértéséhez, hogy az erdélyi magyar kisebbségpolitika alakulásában mekkora szerepe volt a román politikai mező szerkezetének, illetve a román politikai pártok viselkedésének, stratégiai megfontolásainak.

A tanulmánynak ugyanakkor hiányosságai is vannak. Szembeszökő mindenekelőtt, hogy az események kontextuális beágyazására és a befolyásoló tényezők azonosítására nagy hangsúlyt fektető írás nem vizsgálja azt a

---

1 A társadalomépítéstől a klientúra-építésig. Az RMDSZ és a magyar választók közötti kapcsolódás átalakulása. *Magyar Kisebbség*, 2013. 2. sz., 7–40.

fontos szerepet, amelyet a magyar nemzetpolitika egymást váltó szereplői töltöttek be az erdélyi magyar kisebbség nevében eljárók politikai opcióinak, viselkedésének az alakításában. A szerzők szemmel láthatóan töreksenek továbbá az objektivitásra, minden igyekezetükkel azon vannak, hogy távol tartsák magukat az értékalapú ítéletektől és normatív megfogalmazásoktól.

Ez az önmagában dicséretes törekvés azonban a tárgy természetéből adódóan a szerzők intenciói ellen fordul: Max Weber óta a társadalomtudományi elemzések megmásíthatatlan sajátosságának számít, hogy az értékelés szempontjai nem küszöbölhetők ki a társadalmi-politikai természetű jelenségek tudományos igényű vizsgálatából. A társadalmi jelenségek, azokon belül a politikai cselekvés világában a tények és értékek rigorózus szétválasztásához fűzött remények illuzórikusak, hiszen a társadalomtudományi elemzés konklúziói nem szisztematikus megfigyelések eredményeként föltárt – a természetre jellemző ok-okozati együttjárásokhoz fogható – törvényeket tükröznek, hanem a vizsgálatot végzők nézőpontjából adódó prioritásokat és implicit értékopciókat. Valahányszor erről megfeledeztek, mint például a behaviorizmus hőskorában, mindig kiderült előbb-utóbb, hogy a tudományos eredmények a *status quo* alátámasztásához, illetve fenntartásához nyújtottak – rendszerint szándékolatlan – segítséget. A racionális döntések elméletére hivatkozó megfontolások is, amelyek meghatározott célokat követő, alternatívák között választani képes, ehhez megfelelő információval rendelkező és az alternatívák mérlegeléséhez szükséges kritériumokkal operáló, az eredmény maximalizálásában érdekelt racionális aktorokként fogják fel a politika szereplőit (mint például William Riker), csak egy nagyon felszínes racionalitás-fogalom relevancia-doméniumában fenntarthatóak, mert minél jobban elmélyedünk a racionalitás-fogalom jelentésvilágában, annál nyilvánvalóbbá válik, hogy a racionalitás csak „kötött” (*bounded*) formában létezik (Herbert Simon), és a politikai cselekvés, illetve a politikai döntések „racionalitásában” általában mélyen gyökerező meggyőződések, várakozáshorizontok, kulturális preferenciák tükröződnek.

Az objektivitásra való törekvés a társadalomtudományokban éppen azt teszi szükségessé Weber (és az ő nyomdokain járó gondolkodók, többek között például Brubaker) szerint, hogy vállaljuk azokat az értékeket, amelyek alapján indítást érzünk az elemzés elvégzésére, és a lehető legegységesebben nevezük meg a célt, aminek az elérésére törekszünk. Ha a végső érték, aminek a nevében eljárunk egyértelmű, a cél pedig, amit el kívánunk érni világos, akkor az objektív elemzés lehetséges abban az értelemben, hogy a cél elérését szolgáló eszközökről lehet tudományos módszerekre

alapozott vitát folytatni, lehet érvelni amellett, hogy a megnevezett cél szolgáltatába állított eszközök közül melyik adekvát és melyik nem. Arról tehát, hogy valamilyen politikai opciónak önmagában volna értelme vagy érték-jellege, nem érdemes vitát folytatni. A politikai cselekvések belső logikáját feltáró tudományos igényű elemzésnek ugyanis csakis az instrumentalitásra való összpontosítás biztosíthat objektív, tudományos jellegűt.

További megfontolandó érvekkel szolgál a kérdést illetően többek között Leo Strauss, a behaviorizmus konzekvenciáit nagyon élesen exponáló gondolkodó is, aki szerint a politikatudományok történetében a tények és értékek merev szétválasztására irányuló törekvés azt eredményezte, hogy a semlegességet eszményként követő politikai elemzők éppen attól a feladattól zárkóznak el, ami hivatásuk lényege lenne, nevezetesen: állást foglalni a politika gyakorlati aspektusainak a kérdésében azzal a céllal, hogy az jobbá, eredményesebbé váljék. A politikatudományok által szolgáltatott érveket a politika szolgáltatába állítani sokkal kisebb morális vétség az értékmentes-ségre irányuló törekvésnél, ami általában azt eredményezi, hogy a föltárt viszonyok változatlanok maradnak. A politika jelenségeire vonatkozóan morális ítélet megfogalmazásának a szerepét vállaló politikai elemző ezzel szemben egyfelől abból indul ki, hogy illúzió azt feltételezni, hogy a politikai folyamatok politikán kívüli okokból eredeztethetők, illetve vezethetők le, másfelől tudja, hogy eszményi társadalmi berendezkedés – ideális politikai rezsim – nem létezik. A politikai elemző legautentikusabb hivatása következőképpen a tudományos érvekre alapozott, konstruktív kritika révén szolgálni a politikai közösséget.

A soron következőkben arra teszek kísérletet, hogy a Kiss–Barna–Székely tanulmány néhány fontos megállapítását továbbgondoljam a fenti megfontolásokból kiindulva. Ez a próbálkozás már csak azért is időszerűnek tűnik, mert a jelek szerint újabb fordulópont bekövetkeztére lehet számítani az RMDSZ történetében: vélhetőleg az erőforrás- és pozíció-allokációra alapozott klientúra-építés korszaka is lezárult, és mind az erdélyi magyarságnak, mind az RMDSZ politikai elitjének új kihívásokra kell felkészülnie.

A cél, aminek a szolgáltatára törekedvén az alábbiakat megfogalmazom, az erdélyi magyarság közösségként való megmaradása szülőföldjén, azon a szállásterületen tehát, amely a történelem során hosszú ideig a Magyar Királysághoz tartozott, néhány rövidebb időszak erejéig önálló politikai entitásként létezett, 1920 óta pedig a román állam részét képezi, immár két – a trianoni (1920) és a párizsi (1947) – békeszerződés által szentesített módon. A Max Weber és Leo Strauss által képviseltek szem előtt tartó, politikatudományi rigurozitásra törekvő elemzésnek két kérdésre kell irányul-

nia: miként értékelhető az erdélyi magyarság politikatörténetének elmúlt 25 esztendeje, ha azt vizsgáljuk, hogy a Romániába szakadt magyar kisebbség nevében fellépő és más releváns politikai szereplők viselkedése és döntései mennyiben szolgálták a cél elérését, és mi hiányzott ahhoz, hogy a cél teljesülése nagyobb eséllyel váljék lehetővé.

A cél nemzetközi kontextusa

Az erdélyi magyar kisebbség arra irányuló törekvése, hogy nyelvét és kultúráját megőrizve termelje újra magát – népesedési adatokban tükröződő módon – azokon a területeken, ahol hagyományos módon él, legitim törekvés, amelynek jogosultságát mind a nemzetközi jog, mind a romániai jogrend elismeri. Az ENSZ közgyűlése által 1966-ban elfogadott Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának 27. cikkulusa kimondja, hogy az erdélyi magyarsághoz hasonló kisebbségek tagjaitól „nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.” Az Európa Tanács 1995-ben elfogadott, 1998-tól hatályos Kisebbségvédelmi Keretegyezménye az identitás megőrzésével kapcsolatos számos rendelkezést tartalmaz, többek között széleskörű nyelvi és oktatással kapcsolatos jogok, a közügyekben való részvételre vonatkozó és az erőszakos asszimilációt tiltó előírások formájában. Erdélynek a Romániával való egyesülését kimondó Gyulafehérvári Nyilatkozat ígéreteket tartalmaz a bekebelezett területek magyar lakosságának biztosítandó jogokat illetően, Románia pedig mind a trianoni, mind a párizsi békeszerződés előkészítésének a folyamatában kötelezettségeket vállalt a területén élő magyar kisebbség védelmét, vagyis fennmaradását lehetővé tevő intézkedések vonatkozásában. Románia alkotmányai 1923 óta ilyen vagy olyan módon tükrözik ezeket a vállalásokat, a jelenlegi, 1991-ben elfogadott és 2003-ban módosított román alkotmány például a 6. szakasz első bekezdésében azt mondja ki, hogy: „Az állam elismeri és garantálja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megtartásához, fejlesztéséhez és kifejezéséhez.” Egy folyamatosan frissített adatbázis tanúsága szerint 2015 júniusában 931 hatályos jogszabály tartalmazott kisebbségvédelmi előírásokat Romániában.²

Nem kevésbé igaz ugyanakkor, hogy a legitimként elismert törekvésnek nem könnyű érvényt szerezni, sem a hatályos nemzetközi egyezmények, sem

---

2 Lásd <http://www.ispmn.gov.ro/page/minlex>. Utolsó megtekintés 2016. január 29.

a romániai jogrend eszközeivel. A nemzetközi jog kisebbségvédelmi előírásaival kapcsolatban lezáratlan és hosszabb ideje holtpontra jutott viták tárgya például az a kérdés, hogy milyen intézményes berendezkedésre van szükség ahhoz, hogy a kisebbségi közösségek fennmaradását biztosítani lehessen. A Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának 1. cikkének 1. bekezdése szerint minden népnek joga van az önrendelkezésre,³ a dokumentum azonban semmilyen definíciót nem tartalmaz arra vonatkozóan, hogy kit lehet „nép”-nek tekinteni. A földrajzi értelemben vett Európa 49 állama közül 10 rendelkezik jelenleg az erdélyi magyar közösség lélekszámánál kisebb népességgel, további 5-nek pedig az erdélyi magyarsághoz fogható a lélekszáma. Ugyanakkor a 49 európai államban 20 körüli tehető azon nemzeti közösségek száma, amelyek 1 millió fölötti lélekszámmal rendelkeznek, és magukat „nép”-nek tekintik, további 30-hoz hasonlóan, amelyek legalább félmillió kisebb közösségek valamely európai állam területén. Bíró Gáspár megfogalmazása szerint a nemzetközi gyakorlat sajátosan körkörös logikával kezeli ezt az ellentmondást: az 1945 után uralkodónak számító szemlélet szerint *nemzet* az a nép, amely az önrendelkezés eszközével élve *államot* hoz létre és működtet, a kurrens nemzetközi jogi gyakorlat pedig a létező államok polgárainak az összességét tekinti *népeknek*.⁴ A nemzetközi jog ugyanakkor az egyéni jogok doktrinális alapjain nyugszik, és néhány ajánlás jellegű dokumentumot leszámítva mereven elutasít minden olyan törekvést, amely a kollektív jogok révén próbál védelmet biztosítani a közösségi fennmaradásban érdekelt nemzeti közösségeknek, miközben az államalkotás a kollektív jogok legmagasabb lehetséges formája, amelynek minden államalkotó nép *de facto* haszonélvezője.⁵ Ebben a számos belső ellentmondással terhelt nemzetközi helyzetben az önrendelkezés valamilyen formájában érdekelt kisebbségi közösségek számára két lehetőség adott: az erőszak eszközeihez folyamodva próbálnak „nép”-pé avanszálni, érvényt szerezve önrendelkezési joguknak, amint az Koszovó vagy Dél-Szudán esetében történt legutóbb – ezt nevezi

---

3 „Minden népnek joga van az önrendelkezésre. E jog értelmében a népek szabadon határozzák meg politikai rendszerüket és szabadon biztosítják gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésüket.”

4 Bíró Gáspár: *A State is a Nation, is a People, a Body, a Community, a Society. Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominata – Sectio Iuridica*, 2012/53. 267–338.

5 Egyedüli kivételként a Bennszülött Népek Jogairól szóló, 61/295. számú, 2007. szeptember 13-án az ENSZ közgyűlése által elfogadott Nyilatkozat említhető, amelynek 3. cikkének 1. bekezdése kimondja, hogy a bennszülött népeknek joguk van az önrendelkezésre.

Will Kymlicka a nemzetközi jogrend perverz következményének⁶ –, vagy a domináns többségekkel folytatott egyezkedések és dialógus útján törekszenek olyan jogi keretek és intézményes berendezkedés kialakítására, amelyek szavatolni képesek a közösségi identitás megőrzését.

A cél romániai kontextusa

Az erdélyi magyarság az 1989-es romániai fordulatot követően aktivizálódott politikai képviselője révén az utóbbi utat választotta. A szinte csodaszámba menő módon megszerveződött ernyőszerkezet, amelynek kezdetben eredményesen sikerült ötvöznie a hatékony, centralizált csúcsvezetés követelményét a területi képviseletet, illetve az ideológiai platformok létrejöttét és működését lehetővé tevő szövetségi jelleggel, igen látványos eredményeket ért el a választók megszólítása és mozgósítása terén, ami sokat ígérő pozíciót biztosított számára a kinnal-bajjal konszolidálódó romániai többpártrendszerben. Hamar kiderült azonban, hogy azoknak a politikai céloknak, amelyek az RMDSZ programja szerint az erdélyi magyarság közösségi megmaradásának a feltételeit lettek volna hivatottak létrehozni, a román belpolitika küzdőterén, a román többséget képviselő politikai szereplőkkel való egyezkedés útján sem könnyű érvényt szerezni. Az erdélyi magyarság nevében eljárók a közösség megmaradásának a garanciáit a kollektív jogokra alapozott intézményes berendezkedésekben tudták csak elképzelni, román oldalról viszont merev elvi elutasításba ütközött minden olyan elképzelés, amely kilépett az egyéni jogok formájában biztosított védelem keretei közül (annak ellenére és azzal együtt, hogy számos hatályos romániai jogszabálynak a kollektív jogokkal egyenértékű konzekvenciái vannak).

Az álláspontok összebékíthetetlensége ellenére az, amit az elmúlt 25 esztendőben az RMDSZ-nek sikerült elérnie, fölöttébb látványos, hiszen az erdélyi magyarság helyzete – jogi és politikai értelemben legalábbis – Trianon óta soha nem volt a jelenlegihez fogható módon konszolidált. A már említett 931 hatályos jogszabály, amely ilyen vagy olyan formában kisebbségvédelmi előírásokat tartalmaz, a romániai képviseleti rendszer által lehetővé tett pozíciók az országos szintű és a helyi döntéshozatalban, a kiterjedt oktatási intézményhálózat, amely jelentős intézményi önállóság körülményei között román állami finanszírozással működött anyanyelven biztosított oktatási programokat az óvodától az egyetemig, a művelődési intézmények, sajtóorgánumok és a közszolgálati média kisebbségi adásainak látványos

6 Kymlicka, Will: The internationalization of minority rights. *International Journal of Constitutional Law*, 2008, 6/1. 1-32.

világa, a visszaszolgáltató közösségi javak, az egyesületi élet sok területen kimagasló megvalósításai, illetve mindaz, ami a felsoroltakhoz a magyar állam támogatásának köszönhetően adódik hozzá a román jogrend által biztosított keretek között – oktatási intézményektől az identitás megőrzését célzó, alanyi úton folyósított támogatásokon át az épített és tárgyi-szellemi örökség megőrzését szolgáló hivatott változatos finanszírozásokig – nehezen cáfolható bizonyítékai ennek az állításnak.

E gyors számvetésből kirajzolódó látványos kép ellenére az erdélyi magyar közgondolkodás uralkodó trendjei szerint az erdélyi magyar kisebbségpolitika kudarcos és célt tévesztett. A hiányérzetek alapvetően két konkrétumhoz köthetők: az autonómia teljesületlen ígéretéhez, illetve a román állam által finanszírozott, önálló magyar – Bolyai – egyetem visszaállítására irányuló törekvések megvalósulatlanságához. A kisebbségi jogharc eredményeinek tekintetében az árnyékolja be továbbá a közhangulatot, hogy számos hatályos jogszabálynak – amelyek főleg a nyelvi jogokkal kapcsolatosak – a gyakorlatban nem lehet érvényt szerezni a többség képviselőinek az ellenkezése következtében. Az erdélyi magyar kisebbségpolitika teljesítményével kapcsolatos közhangulatot jelentős mértékben befolyásolták az utóbbi időben a magyar állam látványos nemzetpolitikai intézkedései is, amelyek a kivitelezhetetlennek bizonyuló célkitűzések, illetve a beteljesületlen várakozások tekintetében lettek volna hivatottak kárpótolni a romániai magyar kisebbséget. S ha a tulajdonképpeni cél, az erdélyi magyarság szülőföldjén való megmaradását szavatolni képes jogi-intézményi berendezkedés kialakítására irányuló erőfeszítések vitathatatlanul megrekedni látszanak a román-magyar viszony közelmúltban tapasztalható alakulásának a következtében, a magyar nemzetpolitika markáns megnyilvánulásai mintha azt az üzenetet fogalmaznák meg, hogy értelmetlen igyekezet megállapodásra törekedni a román féllel, az erdélyi magyarság sorsának a kulcsa a magyar állam nevében eljárók kezében van. A mérleg paradoxon jellege nyilvánvaló – jogos a kérdés, hogy minek a számlájára írható ez a megnyugtatónak semmiképp nem tekinthető összkép.

Eszközök a cél szolgálatában

Kiss Tamás, Barna Gergő és Székely István Gergő arról értekeznek hivatkozott tanulmányukban, hogy az erdélyi magyar kisebbségpolitikának az elmúlt 25 évet felölelő történetében két nagyon különböző logikát követő korszak különíthető el. Az 1989-es fordulatot követően 1996-tal bezárólag a párhuzamos kisebbségi társadalom kiépítésének a célja lebegett az RMDSZ

vezetőinek a szeme előtt, az 1996-os kormányra lépést követően pedig az állami erőforrások elosztásában való részvétel szándéka volt a meghatározó abból a felismerésből kiindulva, hogy a teljesnek közel sem mondható párhuzamos társadalom időközben létrejött intézményeinek a forrásigényére – főként az oktatás, közigazgatás és a kulturális intézmények, illetve a magyar nyelvű média területein – ez a lehető legjobb válasz.

A tanulmány meggyőzően érvel a fordulatot egyrészt lehetővé, másrészt elkerülhetetlenné tevő okok feltárására törekedvén. Az 1996 előtti időszakot a román–magyar törésvonal dominanciája jellemezte, állítják a szerzők, ami a kisebbséget döntő módon nemzeti mozgalom jellegű politizálásra kényszerítette, egyfelől a magyar közösség Románián belüli státusával kapcsolatos kérdéseket tartva napirenden, másfelől közösségépítő feladatokat próbálván ellátni, pótlandó mindazt, amit a román állam nem volt hajlandó – vagy képes – nyújtani magyar etnikumú állampolgárainak. A nemzeti alapú politizálás része volt továbbá a román pártrendszeren belül egyre markánsabban elszigetelődő RMDSZ-nek az a nem túl koncepciózus és kevésbé sikeres törekvése, hogy a romániai magyar kisebbség helyzetének az ügyét bevigye a nemzetközi politika napirendjére. Az 1996-os kormányra lépést ezzel szemben az tette lehetővé, hogy a novemberben lezajlott választások eredményei alapján a román politikai mezőny megfelelő módon pluralizálódott ahhoz, hogy az immár alapvetően nem etnikai jellegű törésvonalak által megosztott pártrendszer körülményei között ne legyen elképzelhetetlen, hogy az RMDSZ egy kormányképes koalícióhoz csatlakozzék. A kormányra lépés által elindított stratégiaváltást Kiss Tamás, Barna Gergő és Székely István Gergő szerint az tette ugyanakkor elkerülhetlenné, hogy az RMDSZ-ben lezajlott egy elitcsere: a kilencvenes évek első felének az eseményeit meghatározó, elsősorban a kulturális szférában tevékenykedő és döntő mértékben a kommunista pártállami időkben szocializálódott értelmiségieket fokozatosan kiszorította egy gyökeresen más politikai kultúrán nevelkedett, többnyire vállalkozói, gazdasági érdekcsoportokat képviselő új generáció.

Ebben az imponáló fogalmi apparátussal kivitelezett elemzésben elsikklik mindazonáltal egy fontos részlet. Az 1996-os kormányra lépésre vonatkozó döntés hátterében elsősorban nem az erőforrás- és pozíció allokáció előnyeire spekuláló törekvés, hanem a bizonyítási kényszer húzódik meg: a váratlanul ölükbe hullott koalíciós meghívással szembesülő RMDSZ-vezetők feltehetően arra gondolhattak, hogy a korábbi évek kisebbségpolitikai kudarcainak a korrigálására nyílik lehetőség a végrehajtó hatalomban való részvétel útján. És valóban, az 1996–2000 közötti mandátum prioritásait még az erdélyi magyar kisebbség román államhoz fűződő viszonyának a

rendezetlen kérdései uralták, illetve a párhuzamos társadalom intézményrendszerének egy fontos hiányzó elemére, a Bolyai Egyetem visszaállítására irányuló próbálkozások kötötték le az energiákat. Az állami erőforrásokhoz való hozzáféréstől fakadó előnyök felismerésére és kiaknázására csak később, jellemző módon a 2004–2008 közötti mandátum idején került sor, ekkor kezdtek megmutatkozni a Kiss–Barna–Székely tanulmányban emlegetett elitváltás következményei is.

A kormányra lépésre vonatkozó döntéssel kapcsolatban inkább az a kérdés, hogy mennyiben szolgálta a célt – az erdélyi magyar kisebbség helyzetének konszolidációját – az RMDSZ csúcsvezetőségének az az elhatározása, hogy a 7%-nyi parlamenti jelenlétének a végrehajtó hatalomban való részvállalásával próbál nyomatékot kölcsönözni. Az adott kontextusban, hatéynyi elszigeteltség és kollektív megbélyegzettség után nem teljesen érthetetlen az ahhoz fűzött remény, hogy kormánypárti pozícióból napirendre lehet tűzni az erdélyi magyarság és a román állam viszonyának még rendezetlen kérdéseit, és megfelelő taktikával szövetségeseket lehet szerezni a legfontosabb célok eléréséhez. A romániai politika főáramához tartozó politikai alakulatként ugyanakkor eredményesebben lehet üzeneteket eljuttatni a román közvéleményhez azzal kapcsolatban, hogy mit akarnak az erdélyi magyarok, hogyan képzelik el viszonyukat a román állammal, illetve többségi társadalommal, és melyek azok az intézményes berendezkedések, amelyeket elengedhetetleneknek gondolnak ahhoz, hogy érvényt lehessen szerezni annak, amit a román alkotmány 6. szakasza mond ki az identitás megőrzésével és fejlesztésével kapcsolatos jogra vonatkozóan.

A négy, kormányban eltöltött esztendő keserű, de rendkívül fontos konzekvenciákkal zárult: kirajzolta azokat a határokat, amelyeket a román politikai erők nem voltak hajlandók átlépni a romániai magyaroknak tett „engedmények” tekintetében. Világossá vált, hogy a román nemzet- és államépítési stratégia célkitűzéseivel lényeges pontokon összeegyeztethetetlen az, amit a romániai magyarság nevében fellépő RMDSZ a közösségként való megmaradás garanciáiként gondolt el, jelesül a közjogi autonómia és az önálló, magyar nyelvű állami egyetem. Az igazi probléma véleményem szerint az, hogy ebből a helyzetből az RMDSZ csúcsvezetése nem a megfelelő következtetéseket vonta le, legalább három vonatkozásban.

A kihagyott lehetőségek

Az RMDSZ csúcsvezetése mindenekelőtt nem ismerte fel, hogy egy olyan politikai rendszerben, amelyben a hatalom a megszerzett szavazatok

számával van egyenes arányban, egyetlen politikai erő sem engedheti meg magának, hogy olyan politikai alkukat kössön meg, amelyek szembemennek választói akaratával. A román közvélemény mérvadó részét akkoriban a román társadalom olyan rétegei határozták meg, amelyek a nemzeti kommunizmus legsötétebb éveiben szocializálódtak, akiket az 1989-es fordulatot követően folyamatosan riogattak a magyar veszéllyel, és akiknek semmilyen esélyük nem volt kiegyensúlyozott, tárgyyszerű információhoz jutni azt illetően, hogy „mit akarnak a magyarok”. Ebben a helyzetben azt feltételezni, hogy azokat a célokat, amelyeket az RMDSZ zászlajára tűzött, van esély kivívni függetlenül attól, hogy mit tud rólunk a román többség, és mit gondol a céljainkról, igen súlyos politikai tévedés volt.

Az RMDSZ politikai elitje nem vonta le a megfelelő következtetéseket az 1996–2000 között begyűjtött tapasztalatokból saját választóival, illetve az általa képviselt közösség tagjaival szemben sem. Annak alapján, amit a román politika legfelsőbb köreiből megtapasztalt, halaszthatatlan kötelessége lett volna széles körű dialógust kezdeményezni az erdélyi magyarság különböző köreiből arról, hogy miként kell újragondolni azokat a célokat, amelyeket az erdélyi magyarság politikai képviseletét felvállaló szervezet közvetlenül az 1989-es fordulat után programjába foglalt, mi az, ami azokból tartható, és mi szorul korrekcióra. A kormányban eltöltött négy esztendő kudarcosorozata egyértelművé tette, hogy az erdélyi magyarok olyan szocializációs mintákat éltenek és termelnek újra, amelyek alkalmatlanokká teszik őket arra, hogy identitásuk fenntartásának a romániai feltételeit felismerjék, és a felismerés konzekvenciáinak érvényt tudjanak szerezni a román állammal szemben. Az RMDSZ politikai elitjének az lett volna a feladata 2000 után, hogy az uralkodó szocializációs minták fokozatos átrajzolásának a szükségességét nyíltan föl vállalja, és élére álljon annak a folyamatnak, amely lehetővé tette volna a közösségi kompetenciák kiegészítését néhány lényeges vonatkozásban, annak megfelelően, amit az erdélyi magyarság sajátos beágyazottsága megkövetel.

Az 1996–2000 közötti kormányzati részvétel egy további lényeges következménye a magyar nemzetpolitikával kapcsolatos. A Bolyai Egyetem visszaállítása érdekében lefolytatott elkeseredett küzdelem eredménytelenségét elismerve az RMDSZ csúcavezetése 1999 őszén úgy foglalt állást, hogy a teljes vertikumban kiépített és a teljes spektrumot lefedő erdélyi magyar felsőoktatást csak magánegyetemi keretek között lehet elképzelni. Ezzel az állásponttal a RMDSZ hivatalosan is átengedte a terepet a magyar nemzetpolitikának, és kezdetét vette az a folyamat, amely során a magyar állam egyre több feladatot vállal át a román államtól.

A 2000-ben véget ért mandátumot követően az RMDSZ fokozatosan elindult a pártosodás útján. A folyamat politikai ésszerűségét nehéz volna vitatni, kétségtelen mindazonáltal, hogy az egykori ernyőszervezet szövetségi jellege fokozatosan fölszámolódott, és az erdélyi magyarsággal a különböző csatornák révén tartott korábbi kapcsolat leépült – ennek a folyamatnak az egyik utolsó fontos mozzanata volt a Szövetségi Egyeztető Tanács felszámolása 2008-ban. Egy magát koalíciós partneri szerepben kipróbált politikai szervezet részéről, amely a nemzetpolitikai kudarcoktól eltekintve derekasan helyt állt, csak megérteni lehet az arra irányuló törekvést, hogy a pártfegyelem számonkérését könnyebben lehetővé tevő szerkezeti reformokkal törekedjék politikai hatékonyságának a fokozására. Egy önmagát komolyan vevő politikai párt tevékenysége ugyanakkor nem korlátozódik rendszerint a szavazat-maximálás funkcióira, a szavazók, illetve a tágabb környezet politikai szocializációjából való résztvállalás nem kevésbé fontos feladata a politikai pártoknak. Az RMDSZ azonban sem a választói, sem a román közvélemény irányában nem vállalta fel ezt a „nevelői” feladatot, és attól azóta is folyamatosan elhatárolódik. Ehelyett újabb és újabb politikai partnerek koalíciós meghívását elfogadva próbálkozott a lehetetlennel: annak bizonyításával, hogy az erdélyi magyarság célkitűzéseit a román többség zsigeri elutasítása ellenére is el lehet érni, a kérdés csupán a megfelelő partner megtalálásán múlik.

A román közvélemény megszólítása pedig nem lett volna reménytelen vállalkozás. Az 1996–2000 közötti kormányzati szerepvállalás – túl a kisebbségpolitikai kudarcokon – meglehetősen pozitív visszhangot váltott ki a román többség mérvadó köreiből. Az, ahogyan a magyar miniszterek ellátták a feladatukat a kormányban, és ezzel kivették a részüket az ország legfelsőbb ügyeinek az intézésében, nagyon határozottan ellenkezett azzal a korábbi képpel, amely a „magyar veszéllyel” kapcsolatban 1990–1996 között uralta a nyilvánosságot. Az RMDSZ ugyanakkor igen hathatós segítséget nyújtott a román államnak a nemzetközi megítélés javítása tekintetében. Azzal, hogy kormányra lépett, értelemszerűen járt együtt, hogy az RMDSZ-nek le kellett mondania arról a korábbi törekvéséről, hogy a kisebbségi kérdést megpróbálja a nemzetközi fórumok napirendjén tartani, és külső nyomásyakorlással igyekezzék elérni azt, amit a román állam részéről az erdélyi magyarság fennmaradását biztosítani képes jogi-intézményi berendezkedés formájában látni szeretett volna. Ma már ritkán esik szó erről, de az RMDSZ-nek ez a lépése igen fontos szerepet játszott az ország euro-atlanti felzárkózásának az útjában tornyosuló akadályok elmozdításában – egy ilyen horderejű politikai szerepvállalásnak az eredményeit minden bizony-

nyal eredményesebben is lehetett volna kamatoztatni mind a politikai célok, mind a magyar kisebbséggel kapcsolatosan a közvéleményben uralkodó kép befolyásolásának a tekintetében. Egy olyan országban, ahol a politikai kultúra meglehetősen képlékeny, a vezető véleményformálók szerepe pedig jóval nagyobb, mint ami indokolt lenne, egy megfelelően kialakított kommunikációs stratégiával igen látványos eredményeket is el lehetett volna érni. A 2000–2004 közötti négy év, amikor az RMDSZ nem volt kormányon, csupán a kormányt támogató parlamenti többségnek volt a része, erre a feladatra különösen alkalmas időszak lett volna.

Noha a gondolatmenet szempontjából kitérőnek számít, fontos itt visszatérni röviden az első kormányban eltöltött ciklus politikai konzekvenciáira. Formai szempontok szerint ítélve úgy tűnhet, hogy az RMDSZ részéről nagy felelőtlenség volt lemondani a nemzetközi nyomásgyakorlás eszközéről. Több olyan körülménnyel kell számolni ugyanakkor, amelyek alátámasztják ennek a döntésnek az indokoltságát. A nemzetközi jog kötelező érvényű eszközeihez fűzött várakozásokról akkor már tudni lehetett, hogy megalapozatlanok, a kisebbségi jogok terén illetékes nemzetközi szervezetek pedig semmi jelét nem adták annak, hogy a román–magyar vitában az utóbbi fél igaza mellett volnának hajlandók a garasletételre. Ennek a legegységesebb bizonyítékát az euro-atlanti bővítések folyamatában fontos előkészítő szerepet játszó Európa Tanács adta, amely 1993 októberében Romániát tagjai közé fogadta annak ellenére, hogy az RMDSZ – mindmáig egyik legkonceptiózusabbnak számító nemzetközi fellépésében – arra figyelmeztette a nemzetközi közvéleményt egy 1993 augusztusában kiadott, Markó Béla szövetségi elnök és Takács Csaba ügyvezető elnök által aláírt memorandumban, hogy az ország „mindaddig, amíg jogrendjében a szükséges változtatásokra nem kerül sor, és amíg alapvető intézményeinek működése nem kielégítő, az Európa Tanács-tagság feltételeit lényegileg nem teljesíti.”⁷ 1993–1995 között jelentős nyomás nehezedett az RMDSZ csúcsvezetésére – és egyben a magyar állam illetékeseire – az amerikai diplomácia részéről,⁸ ami annak volt betudható, hogy a NATO döntött a biztonsági garanciák kiterjesztéséről azokra a korábban a szovjet érdekövezetbe tartozó „köztes európai” térségekre, amelyek a Szovjetunió összeomlását követően nagyhatalmi felügyelet nélkül maradtak, és ennek okán a nyugat-bal-

7 A Romániai Magyar Demokrata Szövetség memoranduma Románia felvételéről az Európa Tanácsba. *Regio. Kisebbség, politika, társadalom*, 1994. 2. sz.

8 A kérdés egyes részleteit illetően lásd Salat Levente – Novák Csaba Zoltán: *Ethnicity, Nationalism, and the Minority Regime*. In Stan, Lavinia – Vancea, Diane (eds.): *Post-Communist Romania at Twenty-Five*. Lanham: Lexington Books, 2015: 63–85.

káni háborúkhöz hasonló szörnyűségeket produkáltak. Végző soron ennek a számlájára írható, hogy 1996 szeptemberében, hosszas, feszült vitákkal terhelt előkészítő folyamat lezárásaként a felek aláírták a román–magyar alapszerződést, amibe a román félnek utolsó pillanatban felmentő klauzulát sikerült bevinnie az Európa Tanács 1201/1993-as ajánlásának autonómiára vonatkozó kitételével⁹ kapcsolatosan.¹⁰ Fontos itt megjegyezni, hogy az 1201 (1993) számú dokumentumra utalás történt az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1993. évi 176. számú, Románia tagfelvételi kérelméről megfogalmazott állásfoglalásban – igaz, hogy ott is csak a kisebbségi és az oktatási törvénnyel kapcsolatos ajánlások összefüggésében.¹¹ A magyar–román alapszerződés aláírásával Magyarország hivatalosan is lemondott arról, hogy a román állam és az erdélyi magyar kisebbség közötti vitában védőhatalmi szerepet vállaljon a nemzetközi politika küzdőterén.

A fentiek figyelembevételével nem lehet csodálkozni azon, ha az RMDSZ politikai elitje azt a következtetést vonta le 1996 őszén, hogy az erdélyi magyarság szülőföldön való magmaradásával kapcsolatos célkitűzésnek a romániai politika színterén a többséget képviselő politikai szereplőkkel alkudozva lehet csak érvényt szerezni, és azon még kevésbé, hogy 1996 novemberében a kormánykoalícióban való részvétellel kapcsolatos felkérést elfogadta. Joggal lehet ezzel szemben kritikát megfogalmazni ezzel kapcsolatban, ahogy az RMDSZ politikai elitje ezt a végző soron ölébe hullott lehetőséget kamatoztatta: ahelyett, hogy az erdélyi magyarság és a román állam közötti viszony rendezésének elvi aspektusaira helyezte volna

---

9 A 11. cikkely szerint „Azokban a körzetekben, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó személyek többséget alkotnak, ezen személyeknek jogukban áll, hogy sajátos történelmi és területi helyzetüknek megfelelő és az állam nemzeti törvénykezésével összhangban álló helyi vagy autonóm közigazgatási szervekkel vagy különleges státussal rendelkezzenek.”

10 A szerződésben hivatkozott dokumentumok listáját tartalmazó Melléklet 3., az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201 (1993) számú ajánlását említő pontjához fűzött lábjegyzet így szól: „A Szerződő Felek egyetértének abban, hogy az 1201-es ajánlás nem hivatkozik kollektív jogokra, és nem kötelezi a Feleket arra, hogy az említett személyek számára biztosítsák a jogot az etnikai alapú területi autonómia speciális státusára.” Figyelmet érdemel a körülmény, hogy ez a részlet az alapszerződés magyar változatának az interneten legkönnyebben elérhető változataiban nem jelenik meg.

11 „A közgyűlés javasolja a román hatóságoknak és Románia Parlamentjének: I. fogadják el és léptessék életbe a lehető legrövidebb időn belül vállalt kötelezettségeikkel és az 1201-es (1993) Ajánlással összhangban, a nemzetiségi és az oktatási törvényt (...)” *Regio. Kisebbség, politika, társadalom*, 1994. 2. sz.

a hangsúlyt – például az arányosság valamilyen formájának a konkrét szereplőktől független intézményesítésére törekedvén –, és ennek érdekében folytatott volna egy koncepciózus, a politikai kommunikációban jártas szakemberek tudását kamatoztató kampányt a román közvélemény megfelelő tájékoztatása érdekében, az esetiség logikájára hagyatkozott, és zárt ajtók mögötti tárgyalások keretében próbálta elérni olyan konkrét politikai célok teljesülését, amelyeket a választói támogatásért folytatott küzdelemben remélt kamatoztathatónak.

Joggal lehet feltételezni, hogy a teljesítési kényszer számlájára írható az is, hogy az RMDSZ nem vállalta a „nevelői” szerepet tulajdon választóinak a vonatkozásában sem. Az 1996–2000 közötti kormányzati szerepvállalás tapasztalatai alapján különösebb kockázat nélkül ki lehetett volna állni az erdélyi magyar választók elé azzal az üzenettel, hogy amennyiben a romániai magyar kisebbség komolyan gondolja, hogy meg kíván maradni anyanyelvét és kultúráját fenntartó közösségként a szülőföldön, akkor szembe kell néznie egy sor olyan konzekvenciával, amelyeket az 1990–1996 között lezajlott kisebbségi jogharc alakulása és eredménytelensége tett egyértelművé. Az üzenet a következő fontosabb vonatkozásokra térhetett volna ki.

Szembe kell nézni mindenekelőtt azzal a ténnyel, hogy az erdélyi magyar kisebbség tagjai kevés eséllyel maradhatnak meg magyarnak Romániában, ha úgy szocializálódnak, mintha Magyarországon élnének. Ahhoz, hogy egy erdélyi magyar feltalálja magát és elboldoguljon a sajátos romániai viszonyok között, egy sor olyan kompetenciával kell rendelkeznie, amelyekre nincs szükség akkor, ha valaki Magyarországon él. A kérdés banálisnak tűnik, hiszen az erdélyi magyarok egy jelentős része mindezt magától értetődőnek tartja, és a maga erejéből előbb-utóbb szert is tesz ezekre a kompetenciákra. Nem kevésbé igaz ugyanakkor, hogy számos erdélyi magyar azért dönt szülőföldjének elhagyása és az anyaországba való átköltözés mellett, mert azt a világot, amelyre környezete, iskolái felkészítették, Romániában egyszerűen képtelen megtalálni.

Következésképpen az RMDSZ részéről az lett volna célszerű, hogy az uralkodó szocializációs minták megváltoztatásának a szükségessége az erdélyi magyar közgondolkodás lényeges elemévé váljék valamikor 2000 után, és elkezdődjék az a munka, amely a közösségi kompetenciákkal kapcsolatos elvárásrendszerbe egyik fontos elemként emeli be a román többséggel kialakított és fenntartott kapcsolatokat. Ezeknek a kapcsolatoknak a tekintetében egyfelől az lehetett volna a cél, hogy az erdélyi magyarok szélesebb tömegei számára váljanak elérhetőkké a szellemi-fogalmi önvédelem eszközei azokban az esetekben, ha inzultusok érik őket a kisebbségi – főként

nyelvi – jogaik gyakorlásának az okán, másfelől, hogy feltalálják magukat azokban a helyzetekben, amelyeknek tarthatatlan, a román-magyar viszonyt hosszú távon aláaknázó következményeire egy Rogers Brubaker által irányított, 1995–2001 között kivitelezett kutatás¹² hívta fel a figyelmet: az erdélyi interetnikus békének, amelyet a politikusok csatározásaitól függetlenül a mindennapok szintjén lehet tapasztalni, az a magyarázata, hogy a hétköznapi élet legkülönbözőbb szinterein a magyarok és románok az érzékeny témák elkerülését szolgáló taktikák alkalmazásával tartják fenn az egymás elfogadására alapozó jó viszonyt. Magyarán, románok és magyarok jól megvannak egymás társaságában mindaddig, amíg elő nem bukkan a kérdés, hogy „mit akarnak a magyarok”. Ha erre sor kerül, egyik fél sem rendelkezik azokkal a kompetenciákkal, illetve ismeretkészlettel, amelyek lehetővé tennék számukra a helyzet megfelelő diszkurzív és affektív kezelését. Egy olyan etnikumközi béke, amely a mindennapi élet szintjén a lényeg megkerülésének a taktikáján alapszik, illetve amelyre rávetülnek a közösségeket képviselő politikusok között feszülő, megoldhatatlannak tűnő ellentétek, aligha tekinthető szilárdnak és hosszú távon fenntarthatónak – ennek a problémának a kezelése következképpen az RMDSZ egyik leghalaszthatatlanabb feladata kellett volna, hogy legyen, ha a cél, aminek a szolgálatába szegődött, valóban az erdélyi magyarság szülőföldön való megmaradásának a lehetővé tétele.

A választókat megcélzó üzenet további fontos elemeként kellett volna felhívni – valamikor a 2000. év tájékán – az erdélyi magyarok figyelmét arra is, hogy illúzió azt gondolni, hogy az erdélyi magyarság békében és jólétben éldegélhet a maga kis magyar világaiban Erdély-szerte, függetlenül attól, hogy Romániában közben mi történik. A magyar adófizetők által generált román állami bevételre való hivatkozásokból, amelyek sűrűn fordultak elő például a Bolyai Egyetem visszaállításával kapcsolatos követelésekben, az is következik, hogy román állampolgároként az erdélyi magyaroknak maguknak is hozzá kell járulniuk azoknak a célkitűzéseknek a teljesüléséhez, amelyeket a román államtól – egyébként joggal – elvárnak. Azt, hogy Románia sikeres, prosperáló ország legyen, amelyet barátságos, civilizált emberek laknak, akik megértően viszonyulnak az erdélyi magyarsághoz, nem lehet úgy elvárni, hogy a romániai magyar kisebbség semmilyen tekintetben nem vállalja a sorsközösséget állampolgársági alapú sorstársaival, a román államra mint ös ellenségre tekint, újra és újra tápot ad a vele kapcsolatos, a

12 Brubaker, Rogers – Feischmidt, Margit – Fox, Jon – Gramcea, Liana: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2011.

román közvéleményt mélyen átítató sztereotípiáknak, és közben kitartóan követelőzik.

Ahelyett, hogy az 1996–2000 közötti kormányzati részvétel konzekvenciából kiindulva a fent röviden összefoglalt kérdésekről az RMDSZ csúcsvezetése nyílt eszmecsere-t kezdeményezett volna első körben az erdélyi magyar értelmiség mérvadó köreivel, második körben pedig – megfelelő módon hangolt üzenetek alapján – a felnőttként kezelt választóival, az RMDSZ-es politikusok arra vállalkoztak, hogy teljesítik a lehetetlent: az egymást követő kampányüzeneteikben arról biztosították visszatérően az erdélyi magyarokat, hogy ha rájuk szavaznak, mentesülni fognak a felsorolt feladatok és kihívások terhe alól, az RMDSZ majd mindent elintéz nekik és helyettük. A bizonyítási kényszer csapdájának a foglyaként az RMDSZ azóta sem tud kitörni ebből az ördögi körből, négyévenként újra és újra vissza kell térnie a nem teljesült üzenetekhez, ami jelentős mértékben magyarázattal szolgál többek között arra a korábban említett paradoxonra is, hogy miközben az erdélyi magyarság helyzete alapvetően konszolidált, és ebben az RMDSZ érdemei elévülhetetlenek, a kisebbségi közgondolkodásra döntő mértékben a kudarcérzet a jellemző.

A kihagyott lehetőségek következményei

Azzal kapcsolatban, hogy az első kormánykoalíciós tapasztalat konzekvenciával való ihletetlen sáfárkodásnak mi lett a hozadéka a későbbiekben, további lényeges dolgok derülnek ki a már hivatkozott Kiss-Barna-Székely tanulmányból. Az 1990-es évek legelején megfogalmazott kisebbségvédelmi elképzelések és a romániai politikai realitások közötti, áthidalhatatlannak bizonyuló szakadékot a tanulmány szerzői szerint az RMDSZ „retorikai ketősséggel” próbálta elviselhetővé szépiteni: politikai diskurzusának főirányát tekintve nem adta fel ugyan a párhuzamos kisebbségi társadalom – és az ennek konkrét tartalmat adó közjogi autonómia – eszményét, a politikai gyakorlat tekintetében azonban a hangsúly átkerült az esetiség logikájának kiszolgáltatott politikai alkuk megkötésére. (Ezzel, tehetnénk hozzá a tanulmány következtetéseihez, az RMDSZ vezetői és tisztségviselői nehezen félreérthető, a szélesebb nyilvánosság tekintetében mégis dekódolatlanul maradt üzenetet fogalmaztak meg arra nézve, hogy ők tudják a legjobban: az autonómia itt és most, abban a formában, amit az erdélyi magyar közgondolkodás tükröz, megvalósíthatatlan.) Kezdetben az egyezkedések számos olyan kérdésre irányultak, amelyeket joggal lehetett a romániai magyarság közjogi státusának a rendezésére irányuló törekvésként értelmezni, a pártpo-

litikai alkuk lejtőjén elindult folyamatok azonban viszonylag rövid időn belül kikötöttek a pozíció- és forráselosztás előnyeit kamatoztató klientúra-építésnél. A Kiss Tamás, Barna Gergő és Székely István Gergő által jegyzett tanulmány gondolatmenete szerint ez a fejlemény végső soron elkerülhetetlen volt egyrészt annak betudhatóan, hogy a nemzetközi példák tapasztalata szerint az etnikai alapú pártszerveződés rendszerint nem tud függetlenedni a politikai partikularizmus – különféle juttatásokban konkretizálódó – jelenségétől, másrészt abból következően, hogy az RMDSZ kormányzati részvételét lehetővé tevő politikai gyakorlat egyebek között azért jöhetett létre, mert annak a tulajdonképpeni haszonélvezői a többséget képviselő koalíciós partnerek voltak: azzal, hogy az RMDSZ viszonylag könnyen kifizethető résztvevője lett több egymást követő koalíciónak, végső soron egy aszimmetrikus hatalmi berendezkedés létrejöttéhez bábáskodott, lehetővé téve a sokkal többbe kerülő többségi koalíciós partnerek kiszorítását.

A társadalomépítésről a klientúra-építésre való áttérés mindazonáltal nem ment végbe olyan radikális fordulat formájában, mint ahogy azt a Kiss-Barna-Székely tanulmány alapján gondolni lehetne. Mindenekelőtt azért, mert a többségivel párhuzamos, kisebbségi társadalom létrehozására irányuló deklaratív törekvéshez valójában 1996 előtt sem társult az a közös-ségsszervező erőfeszítés, amire szükség lett volna ahhoz, hogy a kitűzött cél elérésének az esélyei huzamosabban megmaradjanak, legfeljebb csak addig, amíg az erdélyi magyar társadalmat azonosnak lehetett tekinteni az önmagát ernyőszervezetként felfogó RMDSZ-szel. Az 1990-es években lezajlott jogharc eredményeként a párhuzamos társadalom fogalmának a lehetőségekhez mért tartalmat adó önálló intézményrendszer – magyar nyelvű iskolahálózat, székelyföldi önkormányzatok, a kulturális és média-intézmények viszonylag kiterjedt hálózata – forrásigénye ugyanakkor ennek az eszménynek a kampányokban való szerepeltetését indokoltta tette akkor is, amikor a hangsúly – főként 2004 után – már valóban a klientúra-építésre esett döntő mértékben, többnyire annak az új, professzionalizálódott politikai elitnek a nyomására, amely már nem törekedett az erdélyi magyar kisebbségi társadalom integrálására, hanem beérte a mögöttük álló területi vagy szakmai jellegű érdekcsoportok klientúrákként való kiszolgálásával.

A tulajdonképpeni problémát következőképpen én nem abban látom, hogy az RMDSZ felfedezte a végrehajtói hatalomban való részvétel előnyeit, és ennek köszönhetően átmeneti jelleggel sikerült kompenzálnia valamelyest azokat a strukturális hátrányokat, amelyek a magyar nyelvű-etnikumú román állampolgároknak a román állam erőforrásaihoz való hozzáférését illetően érvényesek mind a mai napig, hanem abban, hogy az 1996-os kormányra lé-

pést követően valahányszor az RMDSZ-nek a választói eredményesség és az erdélyi magyarság hosszabb távú érdekének a szolgálata – vagyis a tulajdonképpeni cél – között kellett választani, minden esetben az előbbit tekintette fontosabbnak, és egyetlen alkalommal sem vállalkozott arra, hogy a hosszú távú siker érdekében kockáztassa a rövid távon mérhető eredményességet. Ez a logika uralta – mint láttuk – az 1996–2000 közötti kormányzati szerepvállalás idején lefolytatott politikai küzdelmet, és ez a tendencia vált uralkodóvá a 2004-es választási kampánnyal kezdődően, amint azt néhány igen lényeges jelenségre rávilágítva beszédesen exponálja a Kiss-Barna-Székely tanulmány is. Az erdélyi magyar kisebbség státusának rendezésére irányuló közpolitikai törekvések jelentősége megmaradt ugyan 1996 után is a nyilvános beszédben, állítják a szerzők, ám a jogi kodifikációra irányuló igyekezet a pártpolitikai alkuk megkötésekor megállt a sajtóban és a politikai kampányokban felmutatható lépéseknél, és nem terjedt ki a végrehajtási rendeletek szintjére, ami jelentős mértékben gyengíti az esélyeit annak, hogy például a nyelvi jogokkal kapcsolatos előírásoknak vagy az oktatási törvény néhány fontos kitételének érvényt lehessen szerezni a gyakorlatban. A dolog még egyértelműbb abban a vonatkozásban, ahogy az RMDSZ a közjogi autonómia ügyét kezeli: a kérdés fontos szerepet tölt be a kampányretorika, illetve a magyar közösséget megcélzó kommunikáció szintjén, miközben a román partnerekkel folytatott alkuk napirendjén hosszabb ideje meg sem jelenik, a román közvélemény megszólításának a fontosságára pedig már végképp nem terjed ki a figyelem. A kérdés lényegét érintő magyarázata van ugyanakkor annak a nehezen felfogható ténynek is, hogy az RMDSZ semmilyen koncepciózusabb lépést nem tett annak érdekében, hogy az állami erőforrásokhoz való hozzáférésnek valamilyen elvi, a szereplőktől függetlenített, például az arányosság elvére alapozott változatának az intézményesülése szóba jöhessen: a négyévenkénti mozgósítás sikerében visszatérően nagy szerepe volt az eddigiekben annak, hogy az RMDSZ kampányretorikája szerint nemcsak a megszerzhető erőforrások, hanem a már megszerzett kisebbségi jogok kerülnek veszélybe, ha az RMDSZ nem jut a parlamentbe, illetve nincs jelen a kormánykoalícióban.

Hiba volna mindazonáltal nem észrevenni, hogy a fentiek nem csupán a fel nem ismert, illetve kihagyott lehetőségek, a hibás taktikai kalkulációk vagy a rövid távú választási kockázatok elutasításának a számlájára írhatók. A fokozatosan gyűlő kisebbségpolitikai tapasztalattal párhuzamosan egyre inkább felismerhető jelei vannak egy ideje annak, hogy magára a célra – az erdélyi magyar kisebbség szülőföldön való megmaradására – nézvést halmozódik a kétely az összmagyar közgondolkodásban. Minél inkább nyil-

vánvalóvá válik, hogy az erdélyi magyarság szülőföldön való megmaradásának ára van, ahelyett, hogy felelős, az adottságokkal számoló vita bontakozna ki arról, hogy mit érdemes vállalni és mit nem a cél érdekében, egyre többen vonják le a következtetést, hogy a Romániába szakadt magyar kisebbségnek nincs esélye megnyugtató módon rendezni viszonyát a román állammal, ezért alternatívákban kell gondolkodni. A magyar állam nevében eljárók – noha feltételezhetően nem ezt akarták – 2010-ben meghozott, a magyar állampolgárság könnyített megszerzését lehetővé tevő döntésükkel foglaltak állást a kérdésben: az alanyi jogon megszerezhető magyar állampolgárság üzenete végső soron az, hogy a magyar identitás megőrzésének nincs más útja, mint egyénenként jogi viszonyra lépni a magyar állammal. Hogy ennek hosszabb távon mi lesz a következménye, nehéz ez idő szerint megjósolni, de azt képzelni, hogy a magyar állampolgársággal is rendelkező erdélyi magyarok nagyobb eséllyel szerezhetnek érvényt közösségi jövőjükkel kapcsolatos elképzeléseiknek a román állammal szemben, minden alapot nélkülöző próbálkozás.

A helyzet az állampolgárság kiterjesztésére vonatkozó döntés óta tovább egyszerűsödött: a nemzetpolitika uralkodó diskurzusa szerint a nemzet határok feletti egyesítése olyan integrációt jelent, amelynek egyetlen központja Budapest, az önmagát megszervező erdélyi magyar közösség fogalma következőképpen idejét múlta, azzal a korábban érvényesnek tekintett meggyőződéssel együtt, hogy az erdélyi magyarság problémáit a román állam illetékeseivel kell rendezni. Annak az új nemzet-ideológiai irányzatnak, amely szerint a határon túli magyarok problémáit a mindenkor magyar kormány fogja orvosolni – következőképpen nincs értelme illúziókat fűzni a többségi nemzeteket képviselő politikai szereplőkkel való együttműködéshez –, igen látványosan ad nyomatékot az a tendencia, hogy a magyar állam egyre több területen vállalja át a szomszédos államok kormányainak a feladatait. Az eredmény pedig nem várat magára: a politikai kultúra uralkodó trendjeivel, illetve a médiafogyasztás alakulásával kapcsolatos legutóbbi mérések nagyon világosan mutatják, hogy az erdélyi magyarok érdeklődésének a súlypontja Bukarestre átirányult Budapestre; tömbmagyar területeken helyhatósági vezetők körében gyakorlattá vált budapesti kapcsolataik révén igényelni olyan célokhoz rendelt forrásokat, amelyeket korábban a román költségvetési keretek között volt szokás kivitelezni; és – ami talán a legaggasztóbb – a budapesti nemzetpolitika erdélyi helytartói kollaboránsokként marasztalják el és bélyegzik meg azokat, akik ideig-óráig még kitartanak amellett, hogy a szülőföldjén való megmaradásra berendezkedett erdélyi magyarság helyzetét nem lehet megnyugtató módon rendezni

a román féllel folytatott együttműködés híján, illetve annak akarata ellenében.¹³

Az RMDSZ már korábbról bizonyítási kényszerhelyzetben volt a nemzetpolitika erőterében is, többek között ennek tudható be, hogy vonakodott több fontos, stratégiai jelentőségű lépést megtenni a 2000–2010 közötti periódusban: mind a szocializációs minták fokozatos átalakítása, mind az etnikai béke szilárdabb alapokra való helyezésére irányuló esetleges törekvés, mind a román többséget megszólító, a hatékony politikai kommunikáció szempontjait figyelembe vevő kampány kidolgozása olyan állítások nyilvános föl vállalását tette volna szükségessé, amelyek a nemzetpolitika uralkodó trendjei szerint már korábban is kimerítették volna a nemzetárulás fogalmát. A magyar állampolgárság könnyített felvételének a lehetősége a határon túli, köztük az erdélyi magyarok számára az RMDSZ-t újabb nehéz dilemma elé állította: amennyiben következetes marad fenn hirdetett céljaihoz, és a kérdés várható következményeit az erdélyi magyarság szülőföldjén való megmaradásának az esélyeire gyakorolt hatás szempontjából mérlegeli, az RMDSZ-nek fenntartásokkal, de legalábbis körültekintően kellett volna állást foglalnia az ügyben. A választási kalkulációk azonban ezúttal is felülírták azt, amit a programba foglalt céllal való kompatibilitás alapján az észszerűség megkövetelt volna, és az RMDSZ-elit fontos képviselői siettek demonstratív módon igényelni és felvenni a magyar állampolgárságot, amint erre lehetőség nyílt. Azzal pedig, hogy 2015 koratavaszán hivatalosan is beszállt a kettős állampolgársággal kapcsolatos ügyintézésbe, és vállalta az erdélyi magyarok mozgósítását a magyar állampolgárság felvétele érdekében, az RMDSZ végső soron elismerte, hogy immár maga sem bízik abban, hogy az erdélyi magyarok közjogi helyzete megnyugtató módon rendeződhet Romániában.

Kilátások

A továbbiakkal kapcsolatos kilátások ennek megfelelően adnak okot a bizakodásra. Az RMDSZ 2014 óta elszigetelődött a romániai pártrendszeren belül, és kevés esély mutatkozik arra, hogy a 2016-ban sorra kerülő választásokat követően újra „királycsináló” szerep jut a szervezetnek. Ha erre mégis sor kerül – a politikában ugyanis semmit nem lehet kizárni –, akkor az RMDSZ-elit kap egy újabb esélyt arra, hogy a korábbi tapasztalatokból

13 Lásd ennek egyik példajaként Toró T. Tibor: *„Két pogány között egy hazáért”*. Méry Ratio Kiadó, Somorja, 2014. Toró a labanc-kuruc fogalompárt felhasználva jellemzi a bukaresti kormányokban szerepet vállaló RMDSZ, illetve az autonómia mellett sikra szálló erdélyi politikai erők szembenállását.

levont konzekvenciák alapján bizonyítson. Nagyon látványos mozgástérre azonban ebben az esetben sem lehet számítani, hiszen a román közvélemény vonatkozásában semmilyen olyan elmozdulás nem történt, amely át-törést tenne lehetővé a romániai magyar kisebbség közjogi státusának a kérdésében, a kettős állampolgárok gyarapodó száma pedig nem tesz jó szolgálatokat az ilyen irányú törekvéseknek. Ha kevesebbel is beéri, megpróbálhatja például újra napirendre tűzni a kisebbségi törvény kérdését azzal a céllal, hogy a 931 hatályos jogszabályban szétszórt kisebbségvédelmi joganyag egyetlen koherens törvényben legyen összefoglalva, értelemszerűen a kulturális autonómiára vonatkozó fejezet nélkül.

Valószínűbb ezzel szemben, hogy az RMDSZ, miután 2014 szeptemberében, különböző nyomásoknak engedve, önálló autonómia-tervezettel állt elő, nem táplálhat ambíciókat arra nézve, hogy szívesen látják a 2016-os választások nyomán felálló kormánykoalícióban. A „királycsináló” pozícióra két aspiráns párt is készülődik ez idő szerint, az RMDSZ várható koalíciós költsége pedig formai szempontok szerint akkor is megemelkedett, ha tudni lehet, hogy maguk az RMDSZ-vezetők sem gondolják komolyan, hogy egy esetleges koalíciós szerep esetén az autonómia-tervezet felkerülhetne a prioritások listájára. Az RMDSZ tehát most feltehetően abban a helyzetben lesz, hogy a 2000 óta föl nem vállalt – egyfelől a saját választóit megcélzó, másrészt a román közvélemény felé irányuló – nevelői, politikai szocializációs szerepkör elutasításának az árát kell megfizetnie, és a romániai politika perifériájáról kell majd asszisztálnia ahhoz, ami az erdélyi magyarsággal történik, például a regionalizáció kérdésében, ami feltehetően szerepelni fog a soron következő parlamenti ciklus napirendjén. A parlamenti jelenlét a választási törvényben eszközölt legutóbbi módosításoknak köszönhetően várhatóan nem forog kockán, ám az ott betöltött szerep aligha lehet több, mint szimbolikus.

A fentiek alapján megfogalmazható a következtetés, hogy ha az erdélyi magyarságnak van még esélye a szülőföldön való megmaradásra, az minden bizonnyal nem az RMDSZ által eddig bejárt úton fog kibontakozni – azok az erdélyi magyarok, akik a romániai viszonyok között sikeres modelleket működtetnek, az RMDSZ narratívájától függetlenül, illetve azzal szembefordulva találják fel magukat a környezetükben. Az RMDSZ-nek mindazonáltal van még esélye arra, hogy fölismerje annak lényegét, és rácsatlakozzék az általa képviselt politikai vonalvezetéshez képest alternatívát jelentő kibontakozásra. Ennek egyik megspórolhatatlan összetevője lesz minden valószínűség szerint a helyi közösségekre összpontosító és a sajátos viszonyokra szabott, közösségi kompetenciákat megalapozó társadalomszervezés.